

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE YARATICI DÜŞÜNMEYİ GELİŞTİRME BAKIMINDAN NASREDDİN HOCA FIKRALARI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet TEMİZKAN

Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü
temizkan.mehmet@hotmail.com

Özet

Bu araştırmanın amacı yaratıcı düşünmenin özellikleri açısından Nasreddin Hoca fıkralarının incelenmesi ve bu fıkraların Türkçe öğretiminde nasıl kullanılabileceğinin tespit edilmesidir. Araştırma nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Çalışmadaki veriler Nasreddin Hoca'ya ait olan toplam 124 fıkranın değerlendirilmesiyle elde edilmiştir. Çalışmada veri toplamak amacıyla "Yaratıcı Düşünme Becerisinin Özellikleri" adında bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Bu ölçme aracı toplam sekiz maddeden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucuna göre Nasreddin Hoca fıkralarının yaratıcı düşünmenin özelliklerini geniş bir şekilde içerdiği belirlenmiştir. Buna göre Nasreddin Hoca fıkraları, yaratıcı düşünmeyi geliştirme bakımından Türkçe öğretiminde kullanılabilecek zengin metinlerdir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, Nasreddin Hoca, fıkra metinleri.

NASREDDİN HODJA STORIES IN TERMS OF IMPROVING CREATIVE THINKING IN TURKISH LANGUAGE TEACHING

Abstract

The aim of this research is to analyse Nasreddin Hodja stories in terms of the features of creative thinking and define how these stories can be used in Turkish Language Teaching. This research is a descriptive studying in scanning model carried out by benefiting from the methods of collecting qualitative data. The datas in research were obtained by evaluating 124 stories belonging to Nasreddin Hodja. As an assesment instrument "The Features of Creative Thinking Ability" is improved with the aim of collecting data. This assesment instrument is formed with included 8 items in total. It is defined that Nasreddin Hodja stories contain widely the features of creative thinking according to the results of research. To sum up, Nasreddin Hodja stories are rich texts which can be used in terms of improving creative thinking in Turkish Language Teaching.

Key Words: Turkish Education, Nasreddin Hodja, items texts.

Giriş

Günümüzde eğitim, teknoloji, ekonomi, bilişim gibi hemen tüm alanlarda meydana gelen hızlı değişim, hem bireylerin toplumdaki ve toplumsal kurumlardan hem de toplumsal kurumların bireylerden beklentilerini değiştirmekte ve artırmaktadır. Bu durum toplumu oluşturan bireylerin temel düşünme becerileri ile farklı düşünebilme becerilerini kazanmalarını gerektirmektedir. Bu temel becerileri edinme üzerinde aile ve çevre gibi farklı değişkenler etkili olabilir ancak bunlar arasında en önemli etken eğitimidir. Günümüz toplumunda eğitim kurumunun, bireylerin değişen ve gittikçe farklılaşan ihtiyaçlarını karşılayabilecek özelliklere sahip olması beklenmektedir. Değişen ihtiyaçları karşılama adına 2005 yılından itibaren ülkemizde uygulanmaya başlanan yeni ilköğretim ders programlarının üzerinde en çok durduğu kavram düşünmektir. Düşünmeyi öğrenen bireyler sorunların çözümünde her zaman için başkalarına gerek duymadan özgün, yapıcı ve işlevsel kararlar alabilmekte ve bunları uygulayabilmektedir.

Soyut bir kavram olan düşünmeyi tanımlamak zordur. Özden'e göre (2005: 19) düşünme gözlem, tecrübe, sezgi, akıl yürütme ve diğer kanallar vasıtasıyla ulaşılan bilgileri kavramsallaştırma, analiz etme, değerlendirme ve disipline etme işidir. Türkçe Sözlük'te (1996: 660) düşünme duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu; karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi şeklinde tanımlanmaktadır. Cüceloğlu (2001: 216), düşünmenin zihinsel bir süreç olduğunu söyleyerek amaca yönelik ve organize olduğunun da altını çizmektedir.

Bu tanımlara göre düşünme eylemi analiz etme, sentez yapma, kıyaslama, tek tek parçalardan anlam çıkarma gibi bazı üst düzey bilişsel etkinliklerde bulunmayı gerektirmektedir. Bu durum, düşünme eyleminde bulunacak kişinin bilişsel yönden bir olgunluk ve yetkinliğe ulaşmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde bireylerden sağlıklı bir düşünme etkinliği ortaya koymaları beklenemez. Düşünme eyleminin dayandığı ortak noktalardan birisi de karışık, düzensiz ya da ilgisiz halde bulunan bilgi, duyum ve tasarımları organize ederek anlamlı bir bütün haline getirmektir. Yani düşünme bireye aynı zamanda zihinsel açıdan düzenli ve sistemli olma özelliklerini kazandırmaktadır.

İnsanlar farklı amaçlar doğrultusunda farklı düşünme biçimleri kullanabilmektedir. Bunlardan analitik düşünce mantıksaldır ve tek bir yanıtı ya da uygulanabilirliği olan az sayıda çözüme ulaştırır. Eleştirel düşünme bireyin elde ettiği bilgiyi sürekli sorgulayarak, standartlara ve ölçütlere göre değerlendirme ve bir yargıya varmasını sağlayan beceridir (Semerci, 1999: 12). Yaratıcı düşünce ise hayal gücü gerektirir ve insanı pek çok olası yanıtı, çözüme ya da düşünceye götürür. Bunlar arasında bireyin özgürce, herhangi bir baskıya uğramadan, rahat bir ortamda kendini ifade etme imkânı bulduğu düşünme türü yaratıcı düşünmedir.

Yaratıcılık ve Yaratıcı Düşünme

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden bu yana, farklı yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan yaratıcılık kavramının hâlâ tüm davranış bilimciler tarafından kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Tarihsel gelişim içerisinde kavramla ilgili olarak psikoanalitik, humanistik, Gestaltçı ve bilişsel gibi yaklaşımlarla değişik anlamlara gelecek tanımlamalar yapılmıştır. Psikoanalitik yaklaşıma göre yaratıcılık, içgüdüsel dürtülerle atılganlığın ürünü; humanistik yaklaşıma göre yaratıcılık, yaratıcı bir süreci bir taraftan bireyin bir tekliği dışında gelişen bir karmaşık ilişkisel ürünün ortaya çıkışı; öte yandan maddelerin, olayların, insanların yaşantılarındaki koşulları oluşturması (Sungur, 1992: 51); Gestaltçı yaklaşıma göre özgün bir probleme yönelik çözüm yolu alternatiflerini bulup en uygun olanını biçimlendiren bir düşünce (Çelen, 1999: 144); bilişsel yaklaşıma göre eş anlamlı ve zıt anlamlı düşünerek, bilgileri düzenlemede akıcılık, problem çözmede esneklik ve iki durumda da meydana getirilen üründeki özgünlüktür (Demirci, 2001: 5).

Yaratıcılıkta özgünlük, olağanüstülük, kural dışılık, değişik olma (sıra dışılık), bilinenlerin dışında kullanma, şimdiye değin olduğundan başka biçimde birleştirme gibi özellikler bulunur. Yaratıcı bireylerin; öğrenmeye hazır, ilgili, dilde, çağrışımlarda, düşünsel anlamda ve anlatımda akıcı, düşüncede esnek ve özgür, meraklı, hayal gücünü kullanabilme, deneme, araştırma, sına, bulma, kalıplardan kurtulma ve yeni fikirler üretme, farklı olana, yeniliğe karşı istekli olma, görülmemiş ve benzersiz şeyler üzerinde durabilme, riski göze alma, entelektüel, eğlenceli, güzel ve estetik olana duyarlı olma, yüksek düzeyde öz eleştiriye ve mizaha açık olma gibi belirgin özellikleri vardır (Ömeroğlu, 1990: 49). Bu özelliklere göre yaratıcılık çok farklı boyutlara sahip bir yetenektir. Sürekli tek yönlü düşünen ve üst düzey bilişsel işlemleri yerine getirmekte eksik kalan bir zihin yaratıcılıktan oldukça uzaktadır.

Yaratıcılık hemen her bireyde var olan bir özelliktir. Bununla birlikte her birey aynı düzeyde yaratıcı değildir. Yaratıcılık, doğuştan getirilen özelliklerle ilgili olduğu kadar çevre koşulları, aile ortamı ile aile içi iletişim ve etkileşim, eğitim ortamları gibi birçok değişken tarafından da etkilenmektedir. Bundan dolayı doğuştan itibaren her bireyde bulunan yaratıcılık yeteneğinin eğitim yoluyla geliştirilmesi mümkündür.

Yaratıcı düşünme yaratıcılık kavramı ve bu kavramın beraberinde getirmiş olduğu özellikler üzerine kurulmuş bir düşünme türüdür. Bu düşünme türü yeni imgeler elde etme, bunları birleştirip ayırıştırma, bunu gerece aktarma, gereç üzerinde düşünme, çizgiler, şekiller, renkler arasında niteliksel ilişkiler kurma, uzamsal, anlatımsal ve estetik düzenlemeler bulmaya yöneliktir (Kırıçoğlu, 2002: 185). Özben ve Argun'a göre (2002: 66) yaratıcı düşünme yenilik arayan, sorunlara farklı çözüm yolları getirebilen buluşçu ve bireyin kendisine özgü düşünme biçimidir. Yaratıcı düşünme, yaratıcılıkla iç içe geçmiş olarak düşüncelerin genellenmesi, düşünme süreçleri, deneyimler ve alınan kararlarla açıklanır.

Yukarıdaki tanımlara göre yaratıcı düşünme herhangi bir olay veya durum karşısında farklı fikirler ortaya koymayı, yeni çözümler ve ürünler üretmeyi; günlük

Mehmet TEMİZKAN

hayatta karşılaşılan sorunlara özgün ve çok yönlü çözümler getirmeyi içermektedir. Ayrıca daha önce aralarında bağlantı kurulmamış olay, durum, kavram ve nesnelere arasında ilişkiler kurabilme, böylece yeni yaşantılar, yeni deneyimler, özgün düşünceler ve yeni ürünler ortaya koyabilme, herkesin takip ettiği alışılmış yollardan ayrılabilme gibi özellikler de yaratıcı düşünmenin ortak noktalarıdır.

Yaratıcı Bireyin Özellikleri

Günümüz toplumlarının en fazla ihtiyaç duyduğu birey tipi sorunlara kısa zamanda etkili, yapıcı ve yaratıcı çözümler üreten, bu çözümleri uygulama iradesi gösteren ve bu deneyimler ışığında özgün, yeni yöntem ve teknikler geliştirebilen birey tipidir. Bunun için bireylerin yaratıcı olmaları ve bazı yaratıcılık özelliklerini taşıması gerekmektedir. Yaratıcı birey; yeni, özgün ve değerli bir şeyler üretmek için veya bir şeyi başka bir şeye transfer etmek için hayal gücünü kullanan kişidir. Bu bağlamda yaratıcı bireyler akıcılık (verilen süre içinde çeşitli fikirler öne sürmek), esneklik (nesnelere için alışılmadık kullanım önerebilme), elaborasyon (görsel veya sözel detaylandırabilme), özgünlük, detayları görebilme, meraklı olabilme, çabuk kavrayabilme, derin düşünebilme, denemeler yapmaya hevesli olma gibi özellikleri taşımalıdır. Ayrıca yeni fikirlere açık olabilme, eleştirel olma, risk almaktan kaçınmama, paylaşmaya istekli olma, canlı, sevgili, dış dünyaya duyarlı olabilme, değişen gerçeklere çözüm bulabilme, gerekirse uzun zaman çalışabilme, azimli olabilme, mizahi duyguya sahip olma ve yeni deneyimlere açık olma gibi özellikler de yaratıcı bireylerde görülen özelliklerdendir (Artut, 2001; Starko, 1995; Linderman,1997, akt. Öztürk, 2004: 78).

San (1985: 12) yaratıcı bireyde merak, sabır, buluş yapma yetisi, serüvenci düşünme, imgelerle düşünebilme ve imgelemci (hayal kurucu) olma özelliklerinin yanında, deney ve araştırmalardan kaçmayan ve bireşimci (sentezci) yargılara varabilen bir kişiliğin yatmakta olduğunu vurgulamaktadır. Torrance (1962)'a göre yaratıcı birey kendinden emindir, kendi kendine yeter, mizah anlayışı güçlüdür, güzel olana karşı duyarlıdır, güçten (yetkiden) çok küçük ayrıntılarla ilgilenir, olayların sonuçlarını tahmin eder, dikkatlidir, saflık ve yalınlıkları vardır, söylenenleri araştırmadan kabul etmez, çok yönlüdür ve risk almayı sever (Demirci, 2007). Yaratıcı insanlar her zaman sıra dışı olmuşlardır. Mizahi bir güce sahiptirler, işe uymayan mevcut kuralları ciddiye almaz ve bunları uygulamazlar. Rutin işlerden sıkılırlar, kestirmeden giderler ve değişimden, değişmekten zevk alırlar. Hayal güçleri, sezgileri, önsezileri algılayarak kavrayabilme yetenekleri çok güçlüdür. (Top, 2006: 274: Saraçoğlu vd. 2010).

Buradaki ifadelerden anlaşıldığına göre yaratıcı kişiler; alışılmamış düşünceler üreten, düşüncelerini herkesten farklı yollarla ifade eden, kalıplara bağlı kalmayan, olaylara ve sorunlara karşı farklı bakış açıları geliştirebilen kişilerdir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Yaratıcı Düşünme

Bugün gelişen ve değişen dünyada yapıcı, yaratıcı, hızlı düşünen, yeniliklere açık, sorun çözmede becerikli, yeni ürünler yaratabilen, girişken ve kendini sürekli geliştiren insanlara ihtiyaç vardır. Bu insan modelinin yetişmesinde en önemli kurumlardan birisi de eğitimidir. Bu nedenle eğitim sürecinde uygulanan programların toplumun giderek artan bu ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

İlköğretim okullarında eğitim ve öğretimi yaptırılan Türkçe derslerindeki etkinlikler 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'na göre yürütülmektedir. Bu program öğrencilerin yaratıcılıklarının ve yaratıcı düşüncelerinin geliştirilmesine geniş bir yer vermektedir. Programın 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre *Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarını* belirlediği ilk bölümünde şu madde bulunmaktadır: "Öğrencileri beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek." (MEB, 2005: 1). Bu madde öğrencilerin aynı zamanda yapıcı ve yaratıcı kişiler olarak da yetiştirilmeleri gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Programın "*Giriş*" bölümünde geçen "Öğrencilerin edindikleri birikimler üzerine yenilerini inşa etmeleri, karşılaştıkları sorunlara alternatif ve yaratıcı çözümler üretmeleri, bir grup içerisinde beraber çalışma bilinç ve cesaretine ulaşmaları, üretme ve tartışma etkinliklerine katılmaları, farklı araştırma yöntem ve tekniklerini kullanmaları, olay ve durumları kendi deneyimlerinden hareketle doğru olarak anlamaları, disiplinler arası bir bakış kazanmaları Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın temel amaçlarını oluşturmaktadır." (MEB, 2005: 2) maddesi de Türkçe öğretimiyle öğrencilerin karşılaştıkları sorunlara alternatif ve yaratıcı çözümler üretmelerinin amaçlandığı ifade edilmektedir. Ayrıca "*Programdaki Temel Yaklaşım*" başlığı altında öğrencilerin "dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır." (MEB, 2005: 3), şeklindeki açıklamaya yer verilmiştir. Buna göre öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünen bireyler olarak yetiştirilmesi önem taşımaktadır. Programın "*Genel Amaçlar*" bölümündeki 7. maddesi ile öğrencilerin "Yapıcı, yaratıcı, akılcı, eleştirel ve doğru düşünme yollarını öğrenmeleri, bunları bir alışkanlık hâline getirmeleri" amaçlanmaktadır (MEB, 2005: 4).

2005 Türkçe Dersi (6. 7. 8. Sınıflar) Öğretim Programı öğrencilere bazı temel beceriler edindirmeyi amaçlamaktadır. *Temel beceriler*, öğrencilerin dil becerilerindeki gelişimleriyle bağlantılı, yatay olarak bir yılın sonunda, dikey olarak da sekizinci sınıfın sonunda kazanacakları ve hayat boyu kullanacakları temel

Mehmet TEMİZKAN

becerilerdir. Türkçe Öğretim Programı içerdiği kazanımlarla bu temel becerilerin gelişmesini sağlayacaktır. Programla ulaşılmaması beklenen temel beceriler, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim kurma, problem çözme, araştırma, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma ve girişimciliktir (MEB, 2005: 5). Bunlar arasında yaratıcı düşünme önemli bir yer tutmaktadır.

Programın “*Öğrenme ve Öğretme Süreci*” başlığı altındaki açıklamalarda da yaratıcı düşünmeye değinilmiştir. Buna göre program, öğrencilere Türkçeyle ilgili bilgi ve becerileri kazandırmanın yanında, onların yeni bilgi ve çözümler üretmeyi alışkanlık hâline getirmelerini de amaçlamaktadır. Bu nedenle öğrenciler bütün öğretim etkinliklerine etkin olarak katılmakta, öğretmen ise bu süreç içinde öğrenciyi yönlendiren, ona yardımcı olan ve kendini geliştirmesinde yol gösteren bir rehber konumundadır. Bu çerçevede öğrenciler, karşılaştıkları sorunlara bireysel veya grup olarak yaratıcı çözümler üretir, bu bilgi ve deneyimlerini geliştirerek sosyal çevreleriyle paylaşır (MEB, 2005: 9).

2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yaratıcılık ve yaratıcı düşünmeye en somut olarak yer verilen bölüm “*Yöntemler*” başlığını taşımaktadır. Programın bu bölümünde dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesine yönelik takip edilmesi gereken yöntemlere yer verilmiştir. Bunlardan yaratıcı dinlemede amaç, öğrencilerin dinlediklerini/izlediklerini yorumlaması ve bunlardan yeni fikirler üretmesi (MEB, 2005: 60); yaratıcı konuşmada amaç, öğrencilerin konuşma yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirmek (MEB, 2005: 64) ve yaratıcı yazmadaki amaç, öğrencilerin yazma yeteneklerini ve yaratıcılıklarını geliştirmektir (MEB, 2005: 70).

2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde yaratıcılık ve yaratıcı düşünme kavramlarına çok önem verildiği görülmektedir. Çünkü modern toplumlar, hayatlarını kolaylaştıran bilgisayarlar, otomobiller, uçaklar, uzay mekikleri gibi birçok buluşu yaratıcı zihinlerin ürünleri olarak kullanmaktadırlar. Teknolojinin dışında edebiyat, sanat, müzik ve mimari gibi alanlarda da toplumların övünç kaynağı olan eserler hep yaratıcı düşünmenin birer sonucudur. Bu nedenle eğitim programlarında bu düşüncenin yer alması ve bunun uygulamalara da yansması çok yönlü düşünen bireylerin yetişmesi açısından son derece önem taşımaktadır.

Bugün itibarıyla ilköğretim okullarında okutulan bütün derslere yönelik programların öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Bunlar arasında en önemli derslerden birisi de Türkçe dersidir. Türkçe derslerinde ulaşılmaması ön görülen amaçlar genellikle edebi metinler üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılır. Öğrenciler derste ya da ders dışında okudukları metinler yoluyla farklı duygu ve düşünceleri görme, bunları karşılaştırma, ön bilgileriyle bütünleştirme imkânı bulurlar. Bu metinlerdeki kahramanlar üzerinden çok farklı kişiliklerle tanışır, onların dünyalarını tanır, karşılaşılan sorunları ve bu sorunlara yönelik geliştirilen çözüm yollarını değerlendirirler. Böylece öğrencilere başka kişilerin deneyimlerinden yararlanma imkânı tanıyan

metinler aynı zamanda onların eleştirel ve yaratıcı düşüncelerinin de önünü açar. Bu türdeki metinlerden birisi de fıkralardır.

Fıkraların ilk ve en önemli özelliklerinden birisi gülmece unsuruna yer vermeleridir. Özünü'ye göre (1992: 194) gülmece türü metinlerde biri yüzeyle diğeri ise alt yapıda olmak üzere iki ayrı metin bulunmaktadır. İki metnin çakıştığı nokta gülünen noktadır. Gülme olayı iki ayrı metnin çakışmasından doğan ruhsal gerginliğin patlama noktasında ortaya çıkmasıyla gerçekleşir. (Kızıltan, 2010: 7).

Fıkraların önemli bir başka özelliği ise yaratıcı düşünme sürecine ve bu sürecin ürünlerine oldukça fazla yer vermeleridir. Fıkra türü metinlerde fıkra kahramanı karşılaştığı sorunlara çok farklı çözümler üretir; alışılmış düşünce kalıplarından çıkarak kimsenin görmediği, bilmediği, denemediği düşünce ve uygulamaları ortaya koyar. Olayların, durumların görünmeyen taraflarıyla ilgilenecek değişik kıyaslamalar ve ilişkilendirmeler yapar ve böylece farklı neden ve sonuçlar keşfeder. Bütün bunlar yaratıcı düşünmenin birer göstergesidir. Bunun en belirgin örneklerinden birisi bugün dünyaca tanınan ve kültürümüzü yansıtan temel taşlardan birisi olan Nasreddin Hoca fıkralarıdır. Bu anlamda Nasreddin Hoca fıkraları gülmece unsuruna bolca yer vermekle birlikte, farklı düşünme biçimlerini de ortaya koyan eşsiz ürünlerdendir. Nasreddin Hoca Türk mizah ve eleştirel düşünce belleğini, düşünce dünyasını, dolayısıyla kültürünü geçmişten geleceğe taşıyan zirve şahsiyettir (Özdemir, 2010: 28). Bu nedenle bu araştırmada yaratıcı düşünme açısından Nasreddin Hoca fıkraları üzerinde durulmuştur.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılarak gerçekleştirilen tarama modelinde betimsel bir çalışmadır (Karasar, 2009: 81). Çalışmada Nasreddin Hoca fıkralarında yaratıcı düşünmeyi destekleyen temalar ve bu temaların Türkçe öğretiminde yaratıcı düşünmeyi geliştirmek için nasıl kullanılabilceği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Nasreddin Hoca fıkraları oluşturmaktadır. Ancak günümüzde Nasreddin Hoca fıkralarını içeren farklı yayınevlerinin çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bu nedenle bunlar içinden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Çalışmada Nasreddin Hoca fıkraları üzerine yazılmış eserlerden Atatürk Kültür Merkezi yayınları arasında Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ve Prof. Dr. Ali Berat Alptekin tarafından yayınlanan, alan uzmanlarınca benzerleri içinde akademik olma özelliği gösterdiği belirtilen "Nasreddin Hoca" isimli eseri incelenmiştir. Çalışmadaki veriler bu eser içinde Nasreddin Hoca'ya ait olduğu ifade edilen toplam 124 fıkranın değerlendirilmesiyle elde edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplamak amacıyla “Yaratıcı Düşünme Becerisinin Özellikleri” adında bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Ölçme aracının geliştirilebilmesi için Aydoğan (2008), Erdoğan (2006), Karataş ve Özcan (2010), Öncü (2003), Öztürk (2007), Palamut (2008), Palandökenler (2008), Uysal (2009), Yenilmez ve Yolcu (2007)’nin çalışmaları değerlendirilmiş ve bunlardan hareketle ortak maddeler oluşturulmaya çalışılmıştır. Yaratıcılık ve yaratıcı düşünmeyi konu alan ilgili literatür taraması sonucunda oluşturulan ölçme aracına uzmanlarla görüşülerek son şekli verilmiştir. “Yaratıcı Düşünme Becerisinin Özellikleri” toplam 8 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler şu şekildedir:

Yaratıcı Düşünme Becerisinin Özellikleri

1. Olaylara herkesten farklı yönlerden bakma
2. Ortaya çıkan olay ya da durumları farklı bir sebebe bağlama
3. Problemlere pratik çözümler üretme
4. Daha önce aralarında bağ kurulmayan olay, durum, nesne vb. arasında bağ kurma
5. Ayırt edicilik, özgünlük ve üretkenlik boyutunda yeni düşünceler ortaya koyma
6. Kalıplardan kurtulma, değişik olma ve bilinenin dışında kullanma
7. Hiç kimsenin görmediklerini görme, düşünmediklerini düşünme
8. Bilinmeyen yeni bir yöntem ya da teknik icat etme

İlgili literatür taraması sonucunda oluşan bu özellikler araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada verilerin analiz edilmesi amacıyla nitel veri analizi tekniklerinden doküman incelemesine başvurulmuştur. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Rummel, 1968: 80; Karasar, 2009: 183). Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi, gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edebilir. Doküman incelemesi belli başlı beş aşamada yapılır: (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğin kontrol edilmesi, (3) dokümanların anlaşılması, (4) verinin analiz edilmesi ve (5) verinin kullanılması. Bu çalışmada öncelikle araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen dokümana ulaşılmış, ulaşılan dokümanın benzerleri içerisinde orijinal ve güvenilir olduğu uzman görüşüne göre tespit edilmiş, doküman okunup incelenerek belirlenen ölçütler çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmış, elde edilen veriler analiz edilerek bulgular bölümünde verilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde yaratıcı düşünmenin özellikleri açısından incelenen Nasreddin Hoca fıkralarından elde edilen bulgular yine bu fıkralardan örneklerle açıklanmıştır.

1. Olaylara Herkesten Farklı Yönlerden Bakma

Yaratıcılık ve yaratıcı düşünmenin temelinde “farklı olmak” vardır. Yaratıcı düşünen birey olaylara, durumlara herkesten farklı bakar, bunların farklı yönlerini görür ve bunları herkesten farklı değerlendirir. Yaratıcılık, olmayan bir şeyi hayal edebilme, bir şeyi herkesten farklı yollarla yapabilme ve yeni fikirler geliştirebilme yeteneğidir. Kansu’ya göre (2007) yaratıcılık herkesin gördüğü şeyi aynı görüp onunla ilgili farklı şeyler düşünebilmektir. Aydoğan da (2008: 1) yaratıcılığın günlük olaylara ve nesnelere herkesten farklı bakabilmek ve farklı yaklaşım tarzı geliştirebilmek olduğunu belirtmektedir. Nasreddin Hoca fıkraları bu doğrultuda incelendiğinde çok zengin bir malzemeyle karşılaşmaktadır. Aşağıda bu duruma uygun fıkra örneklerine yer verilmiştir.

1. Bizim Eve de Uğrardı

Nasreddin Hoca’nın hanımı olmak zor mu zor, geleni olur, gideni olur. Hoca’nın hanımı gündüzleri hep komşuları tarafından ev oturmalarına çağırılır. Gitse olmaz, gitmese olmaz, ne de olsa Hoca hanımı. Belki de Hoca hanımı olmanın verdiği zorluktan dolayı kimsenin gönlünü kırmaz ve davetlere gider. Hanımının çok gezdiğini bilen bir komşusu günün birinde Hoca’ya:

“Hocam yanlış anlamayın ama senin hanım galiba çok geziyor.” der.

Nasreddin Hoca komşusunun sözü nereye getirdiğini bildiği için;

“Adam sen de. Eğer senin dediğin gibi çok gezmiş olsaydı, arada sırada bizim eve de uğrardı.” deyiverir.

2. Hırsızın Hiç mi Suçu Yok

Bir yaz gecesi Hoca ile hanımı sığa dayanamadıkları için damda yatmaya karar verirler. Herkesin derin uykuya daldığı sırada hırsızlar Hoca’nın evine girerler ve buldukları her şeyi aldıkları gibi giderler. Sabahleyin aşağıya, evine inen Hoca, eşyalarının çalındığını görünce kapıya çıkarak bağırmağa başlar:

“Yetişin komşular, evimize hırsız girmiş; her şeyimizi çalmışlar.”

Hoca’nın sesini duyan komşuları onun yanına gelirler ve arka arkaya sorular sormaya başlarlar:

“Ah Hocam ah! Hiç insan geceleyin damda yatar mı?”

“Hocam kapının arkasına sürgüsünü takmamış mıydın?”

“Hocam kilit bozuk muydu yoksa?”

Mehmet TEMİZKAN

Hoca bakar ki soruların ardı arkası kesilmeyecek, dayanamaz;
“Bre komşular doğru söylüyorsunuz da bizim hırsızın hiç mi suçu yok?” der.

3. Hangi Kıyamet?

Günün birinde Hoca'nın ahbabları Hoca'ya;

“Hocam, kıyamet ne zaman kopacak?” dediklerinde Hoca:

“Hangi kıyamet?” diye sorar.

Bu defa Hoca'nın dostları:

“Hocam, kaç kıyamet var ki?” deyince Hoca:

“Arkadaşlar iki kıyamet var. Hanım öldüğünde küçük, ben öldüğümde büyük kıyamet kopar. Siz bunlardan hangisini soruyorsunuz?” deyiverir.

Yukarıda yaratıcı düşünme becerisinin özelliklerinden “Olaylara Herkesten Farklı Yönlerden Bakma” maddesine ilişkin üç fıkra örneği bulunmaktadır. Bunlardan “*Bizim Eve De Uğrardı*” başlıklı fıkrada olay, Nasreddin Hoca'nın hanımının çok gezmesidir. Bu olaya karşı iki bakış açısından söz edilmektedir. Birincisi Hoca'nın komşusunun bakış açısidir ki bu, Hoca'nın hanımının gerçekten çok gezdiği yönündedir. Hoca, aynı olaya komşusundan farklı bakmaktadır. Bunu da “*Adam sen de. Eğer senin dediğin gibi çok gezmiş olsaydı, arada sırada bizim eve de uğrardı.*” cevabıyla belirtmektedir. Bundan anlaşılacağı gibi Hoca, komşusu gibi hanımının çok gezdiğini kabul etmekte ancak bunu çok değişik bir bakış açısıyla değerlendirmektedir.

“*Hırsızın Hiç Mi Suçu Yok*” başlıklı fıkrada ise evindeki eşyaları çalınan Hoca'nın feryat etmesi konu edilmiştir. Bu hırsızlık olayı üzerine komşuları birbirine benzer düşünceler etrafında Hoca'yı sorgulamaya başlarlar. Hoca, aynı olayı komşularından farklı yorumlayarak “*Bre komşular doğru söylüyorsunuz da bizim hırsızın hiç mi suçu yok?*” şeklinde dile getirir. Burada Hoca'nın aynı olayı komşularından farklı değerlendirdiği görülmektedir.

“*Hangi Kıyamet?*” başlıklı fıkra da Hoca'nın olaylara herkesten farklı yönlerden baktığına güzel bir örnektir. Bu fıkrada Hoca komşularının “*Kıyamet ne zaman kopacak?*” sorusuyla karşı karşıya kalmıştır. Komşuları bu soruyu sorarken dünyanın sonunu getirecek olan kıyameti kastetmişlerdir ancak Hoca bu duruma farklı yaklaşmaktadır. Ona göre iki türlü kıyamet vardır. Kişinin hanımının ölmesi küçük kıyamet; kişinin kendisinin ölmesi ise büyük kıyamet demektir.

Bunlardan başka “*Yorgan Gitti Kavga Bitti, Kara Karga, Kendim ve Oğlağım İçin Öksürdüm, Biliyorsun Savurganlığı Sevmem, Damdan Düşenin Halinden Damdan Düşen Anlar, Belki de Barışmışlardır, Bahardan Hoşnut Olmayan Var mı?, Ne Zaman Teke Olacak?, Kırıp Kırıp Yıldız Yaparlar, Karşılama Geldik, Kimin Çaldığını Bilseydim, Eşeğin Ayakları, Eşeğimin Gönlü Olmadan Vermem, Eşeğin Başı Değişmiş, Birinin de Bininin de Tadı Aynı Değil mi?, Ya Eyüp İp Olursa, Evlerimizi Çoktan Başımıza Yıkmişti, Aynı Merdiveni Kullandı, Denizin Tuzu Niçin Tuzludur?*,”

Tuzun Sayesinde Aklımız Denk Oldu, Çiğnediğini Sanırlar, Padişah mı Büyük, Çiftçi mi?, Saçlarım Sakalımdan Daha İhtiyardır da Ondan, Sana Ne?, Sana Gelir miydim?, O Şimdi de Benim Sözümlü Dinlemez, Uykumu Kaybettim Onu Arıyorum” fıkralarında olaylara herkesten farklı yönlerden bakma özelliğine rastlanmaktadır.

2. Ortaya Çıkan Olay ya da Durumları Farklı Bir Sebebe Bağlama

Bu madde analitik düşüncenin tersini ifade eder. Analitik düşüncede kalıpların dışına çıkmadan, geleneksel bir şekilde olaylara ve durumlara tek bir nedeni gerekçe olarak gösterme durumu söz konusudur. Yaratıcı düşüncenin doğasında ise olaylar ve durumlar hakkında görünenden farklı sebepler bulma, kimsenin aklına gelmeyebilecek gerekçeler ortaya koyma vardır. Buna göre yaratıcı düşünme bireyin ana yoldan ayrılması, kalıplardan kurtulması, olası başka gerekçeler ve girdiler üzerinde durmayı gerektirir. Buradan da anlaşılacağı gibi yaratıcı birey, basmakalıp geleneksel düşüncelerin üzerine çıkmayı, farklı ve yeni ürünler ortaya koyabilmeyi başarmaktadır. Yaratıcı düşünceyi belirleyen yenilik getirici, keşfedici ve serüvenci ruhtur. Bu ruh basmakalıp, alışılmış, geleneksel olandan uzaklaşmakta ve bilinmeyen, belirsiz olan şeylere yönelmektedir (Vexliard, 1966: 107, akt. Öztunç, 1999: 3). Nasreddin Hoca fıkralarında en sık görülen durumlardan birisi de meydana gelen olayları ve durumları farklı sebeplere bağlayarak ifade etmedir.

1. Allah'ın Rahmetinden Kaçılmaz

Günün birinde bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaktadır. Elbette yağmur yağdığı vakit ya koşulur ya da bir yerlere sığınılır. Nasreddin Hoca da yağmurun yağışını ve sokakların yalnızlığını pencereden seyrederken bir de bakar ki yağmurdan kaçan bir adam. Hoca biraz dikkatli baktığında bunun bir komşusu olduğunu anlar ve pencereyi açarak:

“Komşu komşu, utanmıyor musun, niçin Allah'ın rahmetinden kaçyorsun?” deyince adam koşmayı bırakır ve yavaş yavaş evine doğru gider. Bu arada adamın da ıslanmadık yeri kalmaz.

Ertesi gün hava yine yağmurludur. Bu defa Hoca Efendi alışverişi için sokağa çıkmıştır. O, işini bitirip de hızlı adımlarla evine doğru giderken bir gün önceki komşusunun evinin önünden geçer. Bu sefer komşusu:

“Hoca Efendi, Hoca Efendi sen dün bana Allah'ın rahmetinden kaçılmaz demiştin; bak şimdi kendin kaçyorsun.” deyince hoca komşusuna doğru döner ve:

“Be adam! Ben Allah'ın rahmetinden kaçmıyorum, Allah'ın rahmetini çiğnememek için koşuyorum.” der.

2. Ben Zaten İnecektim

Günün birinde Hoca Efendi pazara gitmek için eşeğine biner ve yola koyulur. Bir süre gittikten sonra eşek huysuzlanır ve ardından hoplayıp zıplamaya başlar. Derken Nasreddin Hoca da eşekten düşüverir. Düşer düşmesine de çevresindeki çocuklar toplu halde bağırmağa başlarlar:

“Nasreddin Hoca eşekten düştü, Nasreddin Hoca eşekten düştü.”

Hoca şöyle bir sağına soluna baktıktan sonra büyüklerden kimselerin olmadığını görünce eşe dosta rezil olmamak için:

“Çocuklar, eşekten düşmedim, ben zaten inecektim.” deyiverir.

3. Yata Yata Usandım Biraz da Dolaşmaya Çıkacaktım

Mevsimlerden yazdır. Bu arada Hocamızın da canı bir şeylere sıkılmıştır. Şöyle hava almak için dışarı çıkar. Hava sıcak mı sıcak... Hoca'nın iç çamaşırları da sıcaktan sıırıslıklam olur. Hoca terli elbiselerini değiştirebilmek için uygun bir yer arasa da bulamaz. Yol boyu giderken karşısına bir mezarlık çıkar. Hemen mezarlığa girerek mezar taşlarından birinin arkasında üzerini değiştirmeye başlar.

Olacak bu ya tam o sırada mezarlığın yakınından geçmekte olan birkaç atlı adam, Nasreddin Hoca'yı yarı çıplak vaziyette görünce;

“Be adam, bu nasıl hâldir? Senin ne işin var bu vaziyette mezarlıkta?” derler.

Hoca bakar ki atlılar kızgın... Hemen onların hoşlarına gidecek bir cevap vererek paçayı kurtarır.

“Ne olsun, burası benim mezarım... Yata yata usandım da biraz dolaşmaya çıkacaktım.”

Bu fıkralardan “Allah'ın Rahmetinden Kaçılmaz” başlıklı olanı olay ya da durumları farklı bir sebebe bağlama maddesini en güzel yansıtan örneklerden birisidir. Burada Hoca yağmurda ıslanmamak için koşarak yoldan geçen komşusunu Allah'ın rahmetinden kaçmakla suçlamaktadır. Ancak birkaç gün sonra ıslanmamak için yağmurda koşan Hoca, komşusunun da kendisini aynı şekilde suçlamasına karşı “Be adam! Ben Allah'ın rahmetinden kaçmıyorum, Allah'ın rahmetini çiğnememek için koşuyorum.” cevabını vermiştir. Hoca burada ıslanmamak için koştuğu gerçeğini görmezden gelmekte; Allah'ın rahmetini çiğnememek için koştuğu gibi farklı bir sebebe bağlamaktadır.

“Ben Zaten İnecektim” başlıklı fıkrada Hoca'nın eşekten düşmesi söz konusudur. Hoca'nın eşekten düştüğünü gören çocuklar gülüşmeye başlarlar. Hoca beceriksizliği nedeniyle eşekten düşmesini son derece yaratıcı bir tavırla farklı bir sebebe bağlar ve “Çocuklar, eşekten düşmedim, ben zaten inecektim.” der. Bu şekilde çocuklara karşı düştüğü gülünç durumu kurtarmaya çalışır.

Yaratıcı düşünmeyi içerdiği kadar gülmece unsuruna da yer veren “Yata Yata Usandım Biraz da Dolaşmaya Çıkacaktım” başlıklı fıkrada Hoca yürümekten

terlediği için kendince uygun bulduğu bir mezarlıkta üstünü değiştirmeye karar verir. Bu sırada oradan geçmekte olan birkaç adam, Hoca'ya mezarlıkta o hâlde ne işi olduğunu sorar. Hoca adamları kızdırmamak için *"Ne olsun, burası benim mezarım... Yata yata usandım da biraz dolaşmaya çıkacaktım."* der. Bu durum, olayları farklı bir sebebe bağlamanın gülmece unsuruyla karışık güzel bir örneğidir.

"Hanım İpe Un Sermiş, On Yıllık sözünden mi Döneyim?, Neler Çektiğimi Görün, Kurt Yokuş Yukarı Koşmasını, Bizim Mollalar Horul Horul Uyuyorlar, Buraya Taşındığımızı Sanıyordum, Senin Gibilere Muhtaç Olmamak İçin, Boşuna Tıkamamışlar Senin Ağzını, Cennet ile Cehennem Dolana Kadar, Kurusun Diye Güneşin Altına Dikmişler, Esnemekten Çenem İkiye Ayrılacaktı, Oğlumun Babası Öldü de Onun Yasını Tutuyorum, Bir Yanına da Ketten Ekeyim, Buzağı İken Koştüğünü Gördüm" başlıklı fıkralarda da yaratıcı düşünmenin özelliklerinden, ortaya çıkan olay ya da durumları farklı bir sebebe bağlama özelliğine yer verildi görülmektedir.

3. Problemlere Pratik Çözümler Üretme

Yaratıcı düşünme ile günlük hayatta karşılaşılan problemlere yeni ve değişik çözümler üretme birbiriyle bağlantılıdır. Senemoğlu'na göre (1999: 543) yaratıcılık; henüz doğru cevabı bulunmayan problemlere yeni yollar, yeni çözümler, yeni fikirler, yeni buluşlar üretme yeteneğidir. Yaratıcılıkta önemli olan, bireyin geleneksel olmayan yollarla problemlere çözüm yolları bulmasıdır. Yaratıcı birey, problemin farklı yönlerini görerek alternatif çözümler üretebilir. Yaratıcılık, değişik durumlarda esnek, acı, özgün, alışılmıştan farklı bir şekilde düşünmeyi kapsar. Benzer şekilde Torrance da (1968) yaratıcılığın doğasında kişinin bir problem karşısında, problemin çözümünde yeni bir ürün ortaya koymasının yattığını ifade etmektedir. Yaratıcı düşünen bireyler alışılmıştan dışına çıkma, pratik ve kalıcı çözüm yolları üretme noktasında diğer bireylerden daha farklıdır. Kale de (1993: 27) buna değinerek yaratıcı düşünmeyi, hayal kurma ve problemlere birbirinden farklı yöntemlerle çözüm arama yetisi olarak değerlendirmiştir.

1. Sen Evini Taşı

Evinin yerinden memnun olmayan köylünün biri sıkıntısını anlatmak üzere Nasreddin Hoca'ya gelir:

"Hocam evde gün ışığına hasret kaldık. Evim güneş yüzü görmüyor. Bu sıkıntıma bir çare bul."

Nasreddin Hoca evinden şikâyetçi olan adam hakkında bilgi sahibi olmadığından merakını gizleyemez ve sorar:

"Yahu komşu, senin toprağın filan yok mu?"

"İlahi Hoca Efendi, köylü adamın tarlası olmaz mı hiç?"

"Madem tarlan var, o halde güneş de görüyordur."

Mehmet TEMİZKAN

“Yahu Hocam, tarladır bu, elbette güneş görür.”

Hoca bu lüzumsuz soruyu soran köylüye iyi bir ders vermek niyetindedir. Adama şöyle uzun uzun bakarak cevap verir:

“Oh, ne güzel! Güneş senin evine gelmiyorsa sen evini tarlaya götürüver.”

2. Tokadın Bedeli

Günlerden bir gün adamın biri Nasreddin Hoca'nın ensesine bir tokat atar. Hoca da adamı tuttuğu gibi Kadı Efendi'ye götürür. Hoca:

“Kadı Efendi, bu adam bana tokat attı. Şikâyetçiyim.” der. Tokadı atan adam kadı Efendi'nin tanıdığı çıkınca Kadı Efendi kararını verir ve şöyle der:

“Tokat atmanın bedeli bir akçedir, ver de kurtul.”

Adam bir akçeyi getirmeye gider ama bir türlü gelmez. Beklemekten sıkılan Hoca, kalkıp Kadı Efendi'nin ensesine bir tokat atar ve ardından cevabını verir:

“Kadı Efendi, adamın parayı getireceği yok. Getirirse de sana attığım tokadın cevabı olarak alıverirsin.”

3. Kadıya Düşer

Bir köpek Akşehir'in ana caddelerinden birisine pisler. Caddenin sağında ve solunda oturanlar “Sen temizleyeceksin, ben temizleyeceğim” diye tartışırken Nasreddin Hoca üzerlerine gelir. Bunun üzerine cadde sakinleri:

“Hocam bu pisliği kim temizleyecek?” diye sorarlar.

Hoca şöyle bir düşündükten sonra:

“Vallahi hemşerilerim, burası ana yoldur, buranın pisliğini temizlemek de kadıya düşer.” der.

“*Sen Evini Taşı*” başlıklı fıkrada evine güneş girmediği için rahatsız olan komşusunun, bu sorunun çözümü için Hoca'ya başvurması söz konusudur. Hoca bu durumda komşusuna tarlasının olup olmadığını sorar. Hoca, tarlası olduğunu söyleyen komşusunun sorunu için hemen bir çözüm yolu bulur ve “Oh, ne güzel! Güneş senin evine gelmiyorsa sen evini tarlaya götürüver.” diyerek bu çözüm yolunu açıklar.

“*Tokadın Bedeli*” başlıklı fıkrada ise Hoca, kendisine tokat atan komşusunu alarak kadıya götürür, kadı Hoca'ya tokat atan adama bir akçe ödemesi yönünde ceza verir ve bir akçeyi bulup getirmesi için onu serbest bırakır. Ancak adam bir türlü gelmeyince Hoca beklemekten sıkılır ve bu problemin çözümü için bir yol arar. Kadının ensesine bir tokat atar ve “Kadı Efendi, adamın parayı getireceği yok. Getirirse de sana attığım tokadın cevabı olarak alıverirsin.” diyerek problemi çözer.

Bunlardan “*Kadıya Düşer*” başlıklı fıkrada çözülmesi gereken problem, bir köpeğin Akşehir'in ana caddelerinden birine pislemesi ve bunu kimin

temizleyeceğidir. Komşular arasında böyle bir tartışma sürüp gitmektedir. Bu tartışmaların üzerine gelen Hoca, problemi “Vallahi hemşerilerim, burası ana yoldur, buranın pisliğini temizlemek de kadiya düşer.” diyerek çözer. Kadı bir şehrin üst mertebesinde bulunan kişidir. Bu nedenle de şehrin ana yolunu temizlemek ona düşer.

Yaratıcı düşünme sürecinde problemlere pratik çözümler üretme özelliğine “Mavi Boncuk Kimdeyse Benim Gönlüm Ondadır, Bana Görünme de Kime Görünürsen Görün, Ne Olur Komşu Biraz da Biz Ölelim, Evinizi de Hatırlayın, Başını Pencerede Unutmasın, Borç Para İsteme, Ona İyi Bir Koca Bul, İnce Eleyip Sık Dokumayı Sevmem, Aynı Yaştayız, Hocam Hiç Âşık Oldunuz mu?, Dünyanın Merkezi Neresidir?, Hınk Demenin Bedeli, Tatlı Bir Uyku Uyumuştum, Bu da Hoca'nın Atışı, Suyunun Suyu” başlıklı fıkralarda da rastlanmaktadır.

4. Daha Önce Aralarında Bağ Kurulmayan Olay, Durum, Nesne vb. Arasında Bağ Kurma

Yaratıcılığın ve yaratıcı düşünmenin tanımını yapmak kolay değildir. Bununla birlikte bu kavramların çağrıştırdığı bazı temel noktalar bulunmaktadır. Bunlar “farklılık, özgünlük, yenilik” gibi kavramlardır. Yaratıcı düşünme becerisine sahip olan birey diğer bireylerden farklıdır. Yaratıcı birey olayları, durumları, kavramları ve nesnelere farklı yönlerden değerlendirir. Yine yaratıcı düşünen bir birey yenilikçidir. Birçok kişinin görmediği bağlantıları keşfederek farklı çağrışımlarla farklı bağlantılar kurar. Bu durum problemlerin önceden tahmin edilmesinde ve çözümünde oldukça etkilidir. Fraser (2006, akt. Öztürk, 2007: 13) yaratma sürecinin temel unsurlarını, bir problemi çok hızlı çözebilmek için parçalar ya da kavramlar ve iki ya da daha fazla bağlantısız fikirler arasında ortak bağ ya da ilişki bulma kabiliyeti şeklinde değerlendirerek bu düşünceyi desteklemektedir. Burada bilimsel yöntem açısından ele alınabilecek bir kavram olan analojik düşünme devreye girmektedir. Analojik düşünme bir durum hakkındaki fikir ve düşünceleri başka bir duruma uyarlayabilme; bir sorun için geliştirilen çözüm önerilerini başka bir sorunun çözümüne aktarma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Özden, 2005, 179). Buna göre analojik düşünme bireylere olaylar, durumlar, fikirler arasında bilgi ve düşünce transferi yapma imkânı vermekte ve bu şekilde ilginç, farklı, özgün ilişkilendirmeler ortaya çıkmaktadır. Nasreddin Hoca fıkralarında daha önce aralarında bağ kurulmamış olay, durum ve fikirler arasında yeni bağlantılar oluşturulması sıkça karşımıza çıkmaktadır.

1. Ciğeri Yiyen Kedi Yüz Akçelik Baltayı Yemez mi?

Nasreddin Hoca zaman zaman evine ciğer getirir. Fakat ne tuhaftır ki akşam sofrada ciğer kebabının yerine başka yemeklerle karşılaşır. Bir gün böyle, iki gün böyle derken Hoca dayanamaz ve hanımına sorar:

“Yahu hatun, getirdiğim ciğerlere ne oldu?”

Mehmet TEMİZKAN

Hoca'nın hanımı hiçbir şey olmamışçasına:

"Aman Hocam, sorma her defasında ciğerin kokusunu alan tekir, ben mutfağa girmeden yiyip bitiriyor." der.

Bu sözleri işiten Hoca birden bire yerinden kalkar ve köşedeki baltayı kaptığı gibi koşmaya başlar, bir süre sonra da hanımının yanına gelir.

"Hoca baltayı n'ettin?"

"Sakladım."

"Niçin?"

"Kedi yemesin diye."

Hoca'nın hanımı dayanamayıp itiraz eder. "Yahu Hocam, kedi baltayı yer mi?"

Hoca hanımını şöyle bir süzdükten sonra cevabını verir:

"Yer hanım, yer, üç beş akçelik ciğeri yiyen kedi acaba yüz akçelik baltayı yemez mi?"

2. O Kadar Yıldız Var

Hoca günün birinde Konya'ya gelir ve camilerden birinde vaaz vermek için kürsüye çıkarak:

"Ey cemaat, biliyor musunuz buranın havasıyla bizim Akşehir'in havası aynı." der.

Cemaatten biri dayanamayıp:

"Hocam, nereden bildin? diye sorunca Hoca:

"Bunu bilmeyecek ne var, orada ne kadar yıldız varsa burada da o kadar yıldız var." deyiverir.

3. Ben de Birisini Tıraş Ediyorlar Sanmıştım

Nasreddin Hoca tıraş olmak için berber koltuğuna oturduğunda ustanın olmadığını anlar, fakat iş işten geçmiştir. Çünkü berber çırağı çoktan Hoca'yı tıraş etmeye başlamıştır. Berber çırağının hareketleri aletleri kullanmadaki beceriksizliği artınca Hoca'nın da keyfi kaçar. Tam bu sırada komşu dükkândan garip garip sesler gelmez mi? Sanki orada bir öküz böğürüyor. Hoca berberi biraz oyalamak için:

"Bu ses nedir?" deyince berber çırağı:

"Önemli bir şey değil, komşumuz nalbanttır, her halde öküze nal çakıyor" der.

Bu sözleri işiten Hoca rahatlar:

"Oh çok şükür, ben de birisini tıraş ediyorlar sanmıştım." der.

Nasreddin Hoca fıkralarında yaratıcı düşünmenin özelliklerinden birisi de daha önce aralarında bağ kurulmayan olay, durum, nesne vb. arasında bağ kurmadır. Yukarıdaki örneklerden *“Ciğeri Yiyen Kedi Yüz Akçelik Baltayı Yemez mi?”* başlıklı fıkrada Hoca, eve getirdiği ciğerin bir türlü yemek yapılarak sofraya getirilmediğini fark eder. Bir gün hanımına bunun nedenini sorar. Hanımı da evdeki kedinin Hoca'nın getirdiği ciğeri her defasında yediğini söyler. Bunun üzerine Hoca evdeki baltayı saklar. Bunun nedenini de *“Üç beş akçelik ciğeri yiyen kedi acaba yüz akçelik baltayı yemez mi?”* diyerek açıklamaktadır. Buna göre Hoca, hanımına bir ders vermek amacıyla kedinin yediği üç akçelik ciğer ile evde bulunan yüz akçelik balta arasında bir bağ kurmaktadır.

“O Kadar Yıldız Var” başlıklı fıkrada Hoca iki mekân arasında bağlantı kurmaktadır. Ancak bağlantı kurma noktası herkesin o anda aklına gelebilecek bir özellik taşımaz. Hoca bir gün Konya'ya gelir ve burada vaaz verirken birden Konya ile Akşehir'in havasının aynı olduğunu söyler. Bunun gerekçesini de Konya semasında ne kadar yıldız varsa Akşehir semasında da o kadar yıldız olduğunu söyleyerek açıklar. Bu şekilde bir bağlantı kurma ancak Nasreddin Hoca'ya özgüdür.

Olay ve durumları kendine özgü bir şekilde ilişkilendirme örneği de *“Ben de Birisini Tıraş Ediyorlar Sanmıştım”* fıkrasında görülmektedir. Bu fıkrada Nasreddin Hoca berbere gider ancak onu usta yerine berber çırağı tıraş eder. Çırağın beceriksizliği yüzünden rahatsız olan Hoca, yan taraftan gelen bir ses duyar. Berber çırağı bu sesin nalbant olan ve öküzlerin ayağına nal çakan komşusundan gelmekte olduğunu söyler. Bunun üzerine berber çırağına bir ders vermek isteyen Hoca, *“Oh çok şükür, ben de birisini tıraş ediyorlar sanmıştım.”* der. Böylece kendisini tıraş eden berber çırağının vermiş olduğu rahatsızlıkla öküzün ayağına nal çakan nalbantın vermiş olduğu rahatsızlık durumu arasında daha önceden kurulmamış bir bağ kurar.

“Haydi Sen de Dışını Çektir, İnanmıyorsanız Gidin Ölçün, Adam Olmanın Yöntemi Nedir?, Ödeşmiş Olmadık mı?, Ölçmüş Biçmiş Gidiyor, Hocaların Geçim Ruznamesi, Bunlardan Daha İyi Bir Şahit Bulunabilir mi?” başlıklı fıkralarda daha önce aralarında bağ kurulmayan olay, durum, nesne vb. arasında bağ kurma özelliğine yer verilmiştir.

5. Ayırt Edicilik, Özgünlük ve Üretkenlik Boyutunda Yeni Düşünceler Ortaya Koyma

Özgünlük, yaratıcı düşünmenin temel dayanaklarından ve kişiye özgü, kişiyi diğerlerinden ayıran anlamına gelmektedir. Yaratıcılık ve yaratıcı düşünme kavramlarının birçok tanımı özgünlük kelimesine göre yapılmıştır. Yavuzer (1992: 38) bu düşünceye uygun olarak yaratıcılığı bilinenden özgün bir şey yaratarak, olaylar arası bağlantılar kurarak yeni bir düşünce sistemi oluşturmak şeklinde tanımlamaktadır. Brand'e göre (akt, Küçük, 2007) göre yaratıcılık, parmak izi gibi kişiye özgü, doğal bir melekedir ve bazı insanlarda daha az, bazılarında biraz daha fazladır. Yaratıcılık orijinalliği, estetiği, bütünlüğü, öznelliği, kurgusalılığı, yeniliklere açık olmayı, şüpheciliği ve entelektüel düşünceyi gerektirir. (Öztürk, 2007: 13).

Mehmet TEMİZKAN

Weiss (1993: 46, akt, Öztunç, 1999: 3)'e göre ise yaratıcı düşünme; “yeni fikirler ortaya çıkarmak için zihnini kullanma; zihnine yeni bir biçim verme; zihnini kullanarak, yeni bir şeyin olmasını sağlama; yeni bir şeye neden olma, yeni bir şey yapma; hayal gücünü kullanarak yeni fikirler üretme; yeni bir şey tasarlama; yeni bir şey icat etmedir. Nasreddin Hoca fıkralarına bakıldığında Hoca'nın en belirgin özelliklerinden birinin kendine özgü fikirler ve uygulamalar olduğu görülür. Aşağıda bunun örneklerine yer verilmiştir.

1. Peşin Parayı Görünce Ne de Güzel Gülüyorsun

Nasreddin Hoca komşularından birine borçlu olup bir türlü ödeyememektedir. Alacaklı birkaç defa kapıyı çalınca Hoca:

“Komşu çok kısa bir zaman içinde borcumu sana ödeyeceğim.” der.

Komşusu biraz şaşkın bir vaziyette;

“Bu iş nasıl olacak, ne zaman ödeyeceksin?” deyince Hoca:

“Bak komşu, kapının önüne çalı ekdim, çalılar ilkbaharda yeşerecek, sonra çalıları sertleştirecek...”

“Eeee”

“Kapının önünden geçen koyunların yünleri çalılara takılacak...”

“Sonra?”

“Sonra mı, bu yünleri toplayacağız, hatunla birlikte kabartacağız, sonra kirmında eğireceğiz, son olarak da pazarda satacağız. O zaman senin paranı ödeyeceğim.” deyince alacaklı acı acı gülmeye başlar.

Alacaklısının bu tavrı üzerine Hoca:

“Ah komşu ah, peşin parayı görünce ne de güzel gülüyorsun.” der.

2. On Yıllık Sözümden mi Döneyim?

Hoca bir gün dostlarıyla sohbet ederken konu döner dolaşır Hoca'nın yaşına gelir ve arkadaşlarından biri sorar:

“Hoca Efendi, kaç yaşındasın?”

Hoca hiç düşünmeden:

“Elli...” deyiverir

Bir başka arkadaşı da: “Yahu Hocam! Sen on yıl önce de elli diyordun. On yıl geçti hâlâ elli diyorsun. Bu nasıl iştir?” diye sorunca:

“Beyler, söz ağızdan bir kere çıkar. Siz istiyorsunuz diye bu yaştan sonra on yıllık sözümden mi döneyim?”

3. Kırpıp Kırpıp Yıldız Yaparlar

Nasreddin Hoca bir akşamüzeri arkadaşlarıyla ayaküstü sohbet ederlerken yeni doğmakta olan ayı görürler. Arkadaşları muziplik olsun diye Hoca'ya sorarlar.

“Hocam, yeni ay doğunca eskisini ne yaparlar?”

“Hoca bu, sorunun altında kalacak değil ya, hemen cevabını veriverir:

“Bunu bilmeyecek ne var arkadaşlar, kırpıp kırpıp yıldız yaparlar.”

Ayırt edicilik, özgünlük ve üretkenlik boyutunda yeni düşünceler ortaya koyma maddesi doğrultusunda üzerinde en fazla durulan kavram özgünlüktür. Buradan anlaşılması gereken nokta, üretilen düşüncenin sadece üreten kişiye özgün olmasıdır. Yukarıda bu maddeyle ilgili örneklerden *“Peşin Parayı Görünce Ne de Güzel Gülüyorsun”* başlıklı fıkrada Nasreddin Hoca, borçlu olduğu komşusuna kendine özgü bir ödeme planı yapar. Buna göre evinin önüne çalı dikmiştir. Çalılar büyüyecek, evinin önünden geçen koyunların yünleri çalılara takılacak, bu yünleri toplayıp eğirerek ip elde edecek, ipi pazarda satarak komşusuna olan borcunu ödeyecektir. Hoca, bu şekilde sadece kendisinden beklenen özgün ve farklı bir düşünceyle karşımıza çıkmaktadır.

“On Yıllık Sözümden mi Döneyim?” başlıklı fıkrada da benzer bir anlayış sergilenmektedir. Komşuları Hoca'ya yaşını sorarlar. Hoca elli yaşında olduğunu söyler. Bunun üzerine on yıl önce de elli yaşında olduğunu hatırlatan komşularına Hoca, *“Beyler, söz ağızdan bir kere çıkar. Siz istiyorsunuz diye bu yaştan sonra on yıllık sözümden mi döneyim?”* şeklinde bir cevap vererek hem gülünç bir ortam yaratır hem de kendine özgü bir fikir ortaya koymuş olur.

Bu maddeyle ilgili olarak verilebilecek örneklerden birisi de *“Kırpıp Kırpıp Yıldız Yaparlar”* başlıklı fıkradır. Bu fıkrada komşuları muziplik olsun diye Hoca'ya *“Yeni ay doğunca eskisini ne yaparlar?”* diye bir soru sorarlar. Hoca, kıvrak zekâsını kullanarak ancak kendisinden beklenen *“Bunu bilmeyecek ne var arkadaşlar, kırpıp kırpıp yıldız yaparlar.”* cevabını verir. Burada Hoca'nın komşularına bir zekâ dersi verdiği görülmektedir.

“Elin Ağzı Torba Değil Ki Büzesin, Cübbenin İçinde Ben De Vardım, İsteddiğin Kadar Vade Vereyim” başlıklı fıkralarda yaratıcı düşünmenin ayırt edicilik, özgünlük ve üretkenlik boyutunda yeni düşünceler ortaya koyma özelliğine rastlanmaktadır.

6. Kalılardan Kurtulma, Değişik Olma ve Bilinenin Dışında Kullanma

Yaratıcı düşünme geleneksel olandan uzaklaşma, alışılmış dar kalıpların içinden çıkarak yenilikçi, farklı ve bilinenin dışında fikirler üretme işidir. Kısaca yaratıcılık, kavramlar arasında yeni ilişkiler kurabilmek, yeniliklere açık olmak, kişilere çekici gelen farklı düşünceler üretmektir (Palamut, 2008: 26). Günlük hayatta karşılaşılan olay, durum ve problemlere her zaman aynı şekilde yaklaşmak, bireyleri istenen sonuçları almaya götürmeyebilir. Bu nedenle her durumun koşullarına uygun, farklı ve istenen sonuçlara etkili bir şekilde ulaşmayı sağlayan çözümler ve düşünceler üzerinde durmak gerekir. Bu durum, bireylerin sorunlara

Mehmet TEMİZKAN

ayrı ayrı ancak uygun bir şekilde yaklaşmalarını gerektirir. Bu açıdan bakıldığında Nasreddin Hoca'nın birçok fıkrada bilinenin dışına çıktığı, bireysel ve toplumsal kalıpları zaman zaman aştığı görülür.

1. Onu Bana Sorun Bana

Nasreddin Hoca'nın hanımı ölür, öğle namazından sonra defnedilecektir. Namazdan sonra cami hocası yüksek sesle sorar:

“Merhumeyi nasıl bilirdiniz?”

Cemaat de hep bir ağızdan:

“Allah rahmet eylesin, iyi biliriz.” der.

Ardından da cenaze omuzlara alınıp giderken Nasreddin Hoca bir cemaate, bir de tabuta baktıktan sonra derin bir ah çeker ve sessizce:

“Yahu siz kimi kimden soruyorsunuz, siz onu bana sorun bana.” der.

2. Ne Zaman Teke Olacak?

Arkadaşları bir gün Hoca'ya:

“Hocam senin burcun nedir?” diye sorarlar. Hoca da “Teke” cevabını verir. Bunu duyan arkadaşları hayret içinde:

“Hocam, böyle bir burç var mı? Biz bilmiyoruz da.” der.

“Rahmetli anam bana, benim burcum dedi, seninki de dedi olsun.” demişti.

“Hocam, sen daha iyi bilirsin ama dedi öğlak değil mi? Öyleyse burcun öğlaktır.”

Arkadaşlarının sözlerini dinleyen Hoca cevabını veriverir:

“Doğru söylüyorsun, burcum bir zamanlar öğlaktı. Aradan yıllar geçti, bu öğlak ne zaman teke olacak?” der.

3. Buralı Birine Soruver

Bir gün Nasreddin Hoca'nın yolu daha önce hiç geçmediği bir köye düşer. Hoca'yı gören bir köylü:

“Efendi, Hoca'ya benziyorsun, sen bilirsin, bugün günlerden ne?”

Keyfi yerinde olmayan Hoca, köylüyü süzdükten sonra:

“Ben köyünüzün yabancısıyım, ne bileyim sizin gününüzü? Sen buralı birine soruver.” deyiverir.

Yaratıcı düşünme yeteneğine sahip bireylerin özelliklerinden birisi de geleneksel kalıpların dışına çıkarak, değişik düşünce ve uygulamalar ortaya koymaktır. Nasreddin Hoca fıkralarında bunun güzel örneklerini görmek mümkündür. Örneğin “Onu Bana Sorun Bana” başlıklı fıkra bu madde

doğrultusunda değerlendirilebilir. Bu fıkrada Hoca'nın hanımı ölmüştür. Cenaze namazı sırasında cami hocası cemaate *"Merhumeyi nasıl bilirdiniz?"* diye sorar. Orada bulunanların *"İyi biliriz."* cevabına karşı Nasreddin Hoca *"Yahu siz kimi kimden soruyorsunuz, siz onu bana sorun bana."* diyerek alışılmış kalıpların oldukça dışına çıkmaktadır.

"Ne Zaman Teke Olacak?" başlıklı fıkrada da Hoca bilinenlerin dışına çıkarak kendince bir düşünce ortaya koymakta ve dinleyenleri gülümsetmektedir. Bu fıkrada komşuları Hoca'ya burcunu sorarlar. Hoca burcunun teke olduğunu söyler. Buna şaşırın komşuları teke diye bir burcun olmadığını, onun oğlak olması gerektiğini söyleyince Hoca, *"Doğru söylüyorsun, burcum bir zamanlar oğlaktı. Aradan yıllar geçti, bu oğlak ne zaman teke olacak?"* der ve kalıpların dışına çıkarak olayı yorumlar.

"Buralı Birine Soruver" başlıklı fıkrada da kalıpların dışına çıkma durumu söz konusudur. Burada yolu daha önce hiç görmediği bir köye düşen Hoca'ya köylülerden biri günlerden hangisi olduğunu sorar. Hoca köylünün beklemediği bir şekilde *"Ben köyünüzün yabancısıyım, ne bileyim sizin gününüzü? Sen buralı birine soruver."* diyerek alışılmışın dışına çıkmanın bir örneğini verir.

"Seninle de Konuşulmuyor Ki, Altın Olsa Ne Taş Olsa Ne?" başlıklı fıkralarda da kalıplardan kurtulma, değişik olma ve bilinenin dışında kullanma özelliği görülmektedir. İncelenen fıkralar arasında bu başlıkla ilgili başka bir fıkraya rastlanmamıştır.

7. Hiç Kimsenin Görmediklerini Görme, Düşünmediklerini Düşünme

Yaratıcı düşünme özgünlük ve farklılık kavramları ile ilgili olduğu kadar görünenin arkasına bakma, bilinmeyi çeşitli boyutlarıyla ortaya çıkarma ile de yakından ilgilidir. Sylvan (1997) yaratıcılığı hiç kimsenin görmediklerini görme, hiç kimsenin duymadıklarını duyma, hiç kimsenin düşünmediklerini düşünme ve hiç kimsenin cesaret edemediklerini yapma olarak ifade etmektedir. Kısacası yaratıcılık; sadece orijinal bir ürün ortaya koymak değil, bilinen mevcut bilgilerden yeni sentezler yapma, sorunlara farklı çözüm yolları üretme, yeni durumlara kolayca uyum sağlama ve nesnelerin işlevlerini alışlagelmişin dışında düşünmektir (Karataş ve Özcan, 2010, Gömleksiz ve Kan, 2006). Bu durum bireye hiç kimse tarafından görülmeyeni görme; düşünülmeyi düşünme ve bilinmeyi bilme imkânı sağlayacaktır. Aşağıda Nasreddin Hoca'nın kimse tarafından düşünülmeyen olay ve durumları nasıl düşündüğü ve değerlendirdiği ile ilgili fıkra örnekleri bulunmaktadır.

1. Bir Gram Bal İçin Bir Kilo Odun Yiyemem

Bir dostu Nasreddin Hoca'ya birkaç kilo keçiboynuzunu hediye getirir ve:

"Hocam, çam sakızı çoban armağanı, bizim oralarda olanlardan sana hediye getirdim." der.

Mehmet TEMİZKAN

Hoca Efendi, keçiboynuzunu ve dişlerini şöyle bir kontrol ettikten sonra:
“Sağ ol komşu bir gram bal için bir kilo odun yiyemem.” der.

2. Ördek Çorbası İçiyorum

Nasreddin Hoca hayattayken büyük bir kıtlık olur. Bırakın eti, bir lokma ekmeği bile bulmak çok zordur. Evde bulduğu kuru ekmeğin parçalarını alan Hoca, Akşehir Gölü'nün kenarına geldiğinde bir de ne görsün, gölde ördekler yüzüyor. Hoca bunlardan birkaç tanesini yakalamak isterse de başaramaz. Ardından da yorgun argın bir ağacın gölgesine oturur ve evinden getirdiği kuru ekmeği suya bandıra bandıra yemeye başlar. O sırada çevreden geçmekte olan insanlar Hoca'nın bu garip halini görünce dayanamaz ve sorarlar:

“Hayrola Hocam ne yapıyorsun?”

Nasreddin Hoca:

“Görmüyor musunuz, ördek çorbası içiyorum.” diye cevap verir.

3. Tarifesi Bende Kaldı

Ciğeri çok seven Hoca bir gün bir okka ciğerle eve dönerken yolda karşılaştığı bir dostu Hoca'ya bir yemek tarifi vermek ister:

“Hocam sana öyle bir tarif vereceğim ki parmaklarını yiyeceksin.”

Dostu tarife başlayınca Hoca:

“Tarif karışık iş, bu benim aklımda kalmaz. Sen bunu bir kâğıda yazıver.” der.

Tarifi alan Hoca yiyeceği ciğerin hayali ile eve doğru giderken bir çaylak alçalır ve oldukça dalgın olan Hoca'nın elinden ciğeri kaparak kaçır. Bu durumda yapacak bir şeyi olmayan Hoca, çaylağın ardından bakacak ve elindeki tarifi yazılı olduğu kâğıdı havaya kaldırarak:

“Boşuma sevinme, tarifesi bende kaldı. Ağız tadıyla yiyemeyeceksin.” deyiverir.

Hiç kimsenin görmediklerini görme, düşünmediklerini düşünme Nasreddin Hoca fıkralarında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur ve yaratıcı düşünmenin de temel özelliklerinden birisidir. “*Bir Gram Bal İçin Bir Kilo Odun Yiyemem*” başlıklı fıkra incelendiğinde böyle bir durumun varlığı göze çarpar. Bu fıkrada Hoca'ya birkaç kilo keçiboynuzu hediye edilir. Keçiboynuzunu kabuğundan ayırarak şekerli kısmını yemek biraz zordur ve dişlerin sağlığını gerektirir. Bu nedenle Hoca, kendisine hediye getiren adama dönerek “*Sağ ol komşu bir gram bal için bir kilo odun yiyemem.*” şeklinde bir cevap verir.

“*Ördek Çorbası İçiyorum*” başlıklı fıkra da bu maddenin güzel bir örneğidir. Bu fıkra kıtlık ortamında Hoca'nın yaşadığı bir olayı konu edinir. Hoca kıtlık günlerinde bulduğu kuru ekmeğin parçalarını alarak Akşehir Gölü'ne gider. Göldeki ördekleri yakalamak ister ancak başaramayınca ekmeği göle banarak yemeye

başlar. Ne yaptığını soranlara da “Görmüyor musunuz, ördek çorbası içiyorum.” diye cevap verir. Bu durum çok az kişinin düşünerek uygulayacağı bir durumdur.

“*Tarifesi Bende Kaldı*” başlıklı fıkrada trajikomik bir durum vardır. Evine dönerken ciğer alan Hoca, bu ciğeri yolda bir kargaya kaptırır. Bu arada komşularından birisi Hoca’ya ciğeri nasıl yapacağına dair bir tarif yazmıştır. Hoca ciğeri alarak uçmakta olan kargaya döner ve “*Boşuma sevinme, tarifesi bende kaldı. Ağız tadiyla yiyemeyeceksin.*” der. Böylece üzülmeye gereken noktada Hoca kimsenin pek aklına gelmeyecek bir davranışta bulunur.

8. Bilinmeyen Yeni Bir Yöntem ya da Teknik İcat Etme

Yaratıcı düşünmede problemleri etkili ve kalıcı bir şekilde çözmek kadar bireyi bu çözüm yollarına götüren yöntem ve teknikler de önemlidir. Bu nedenle yaratıcı düşünmede problemlerin çözümü için önceden kullanılmayan yöntem ve teknikler geliştirme ön plandadır. Çellek’e göre (2002) yaratıcılık eleştirel bakmak, yeni önermelerde bulunmak; alışılmışın, bilinenin dışında, farklı, yeni, özgün olmak, problemi görmek, farklı çözüm yollarından giderek yeni sonuçlar katmaktır. Rıza da (2001: 6) yaratıcılığın kavram alanı içinde; var olan kalıpları yıkma, başkalarının yaşantılarına açık olma, alışılmışların dışına çıkma, bilinmeyenlere doğru bir adım atma, empoze edilmiş düşünce çizgisini kırma ve yeni bir düşünce çizgisi ortaya koyma, belli bir problem için değişik alternatif çözümler getirme, başkalarının izlediği yoldan çıkma, başka şeylere yol açan yeni bir şey bulma, yeni bir ilişki kurma, yeni bir düşünce ortaya koyma, bilinmeyen yeni bir teknik veya yöntem icat etme ve insanlara yararlı olan bir aracı veya bir aygıtı bulma gibi özelliklerin bulunduğunu ifade etmektedir. Aşağıda Nasreddin Hoca’nın çeşitli problemlere karşı geliştirdiği farklı yöntemleri içeren fıkra örnekleri bulunmaktadır.

1. Biliyorsun Savurganlığı Sevmem

Nasreddin Hoca ateş yakacaktır. Belli ki hanımı da yemek hazırlığındadır. Hoca duvarda asılı olan körüğü alır ve ateşi körüklemeye başlar, işini bitirdikten sonra da körüğün ağzını iyice bağlayarak duvara asar. Bütün bu olanlara bir türlü anlam veremeyen Hoca’nın hanımı:

“Yahu Hoca Efendi, bu körüğün ağzını niçin bağlıyorsun?” der.

Hoca bu, lafın altında kalır mı?

“Yahu hatun bunu bilmeyecek ne var? Eğer körüğün ağzını tıkaşsam içindeki hava uçup gidecektir. Biliyorsun, ben savurganlığı sevmem.” der.

2. Ekmek Arası Kar

Günün birinde Hoca komşularını yemeğe davet eder. Misafirler sofraya oturduklarında görürler ki yemekler ziyafet yemeği filan olmayıp, günlük yemekler. İçlerinden biri Hoca’ya takılır:

Mehmet TEMİZKAN

“Yahu Hoca, sen koskoca Nasreddin Hocasın. Bugüne kadar hiç yeni yemek icat etmedin mi?”

Hoca şaşkınlığını gizleyerek biraz düşünür gibi yapar ve adama dönerek:

“Haklısınız, vaktiyle bir yemek icat etmek istedim, ancak pek tadı tuzu olmadı, tuhaf bir şey oldu.” der.

Misafirler merakla sorar:

“Hocam, Hocam icat ettiğin yemek neydi?”

Hoca şöyle bir düşündükten sonra:

“Ekmeğin arasına kar koyup yemek.” der.

3. El Elin Eşeğini Türkü Çağırarak Arar

Bir gün subaşının eşeği kaybolur. Hoca birkaç komşusu ile birlikte eşeği aramaya çıkar. Hoca hem eşeği aramakta hem de türkü söylemektedir. Bu durumu yadırgayan komşularından birisi dayanamayarak Hoca'ya:

“Hocam, bu nasıl iş, insan kaybolan eşeği böyle türkü çağırarak mı arar?” der.

Hoca bu, lafın altında kalır mı?

“El elin eşeğini türkü çağıra çağıra arar.” der.

Yaratıcı düşünmenin doğasında problemlerin çözümü için yeni yöntem ve teknikler geliştirilmesi bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Nasreddin Hoca fıkralarının oldukça zengin olduğu görülür. “*Biliyorsun Savurganlığı Sevmem*” başlıklı fıkrada Hoca'nın bulduğu yöntem çok ilginçtir. Burada ateş yakmak için körüğü eline alan Hoca körüğü hava ile doldurup ateşi yaktıktan sonra körüğün ağzını bağlayarak duvara asar. Havanın körüğün içinden kaçmaması için böyle bir yöntem bulmuştur.

“*Ekmeğin Arası Kar*” başlıklı fıkrada ise Hoca komşularını yemeğe davet etmiş ve onlara sıradan yemekler ikram etmiştir. Bunu gören komşuları Hoca'ya hiç yeni bir yemek icat edip etmediğini sorarlar. Hoca da onlara yeni bir yemek icat ettiğini ancak bu yemeğin tadının, tuzunun olmadığını söyler. Yemeğin ne olduğunu soran komşularına ise “Ekmeğin arasına kar koyup yemek.” der.

“*El Elin Eşeğini Türkü Çağırarak Arar*” başlıklı fıkrada Hoca, hem yeni bir yöntem icat etmiş hem de halk ağzında söylenegelen bir atasözüne de kaynak olmuştur. Burada Hoca'nın komşularından birinin eşeği kaybolmuştur. Hep beraber eşeği ararken Hoca türkü çağırmaktadır. Ne yaptığını soranlara da “*El elin eşeğini türkü çağıra çağıra arar.*” der ve böylece yeni bir yöntemin de mucidi olur.

“*Hocam Ayaklarımız Karıştı, Hekimlik Nedir?, Kadiya Düşer*” başlıklı fıkralarda da bilinmeyen yeni bir yöntem ya da teknik icat etme özelliğine yer verildiği görülmektedir.

Sonuç

Günümüzde eğitim sisteminin donanımlı, kendini geliştiren, yeniliklere açık insan gücü yetiştirmedeki yeterliliği tartışma konusu olmaktadır. Oysa eğitim sistemlerinden beklenen hızla değişen dünyaya ayak uydurabilen, yenilikler üretebilmek için yaratıcı gücünü kullanan bireyler yetiştirmektir. Bu amaçla bireylere eğitim yoluyla üst düzey düşünme becerilerinden biri olan eleştirel ve yaratıcı düşünme becerisinin ve duygularının farkında olma, duygularla başa çıkabilme, kendini motive etme, empati kurabilme, ilişkileri yönetebilme gibi duygusal zeka yetkinliklerinin kazandırılması son derece önemlidir (Dutoğlu ve Tuncel, 2008: 12). Bu sistem içerisinde Türkçe dersleri de öğrencilerin yaratıcı, okuyan, eleştiren, düşünen, sorumluluk sahibi, katılımcı bireyler olmalarını hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşmak için ders içi ve ders dışı bazı etkinliklerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin yaratıcı düşünmenin özelliklerini içeren metinlerle karşılaştırılması bu etkinlikler arasındadır.

Türkçe öğretiminde kullanılan fıkra metinlerinde özellikle de bu çalışmaya konu olan Nasreddin Hoca metinlerinde yaratıcı düşünmenin özellikleri sıkça görülmektedir. Yaratıcı düşünmenin özellikleri açısından bakıldığında Nasreddin Hoca fıkralarında 1. Olaylara herkesten farklı yönlerden bakma ve onları farklı yönlerden değerlendirme, 2. Ortaya çıkan olayları, durumları farklı bir sebebe bağlama, 3. Problemlere pratik çözümler üretme, 4. Daha önce aralarında bağ kurulmayan olay, nesne vb. arasında bağ kurma, 5. Ayırt edicilik, özgünlük ve üretkenlik boyutunda yeni düşünceler ortaya koyma, 6. Kalıplardan kurtulma, değişik olma ve kavramları bilinenin dışında kullanma, 7. Hiç kimsenin görmediklerini görme, düşünmediklerini düşünme, 8. Bilinmeyen yeni bir yöntem ya da teknik icat etme gibi özellikler bulunmaktadır. Bundan dolayı öğrencilerin Türkçe derslerinde bu fıkralarla karşılaşmalarının sağlanması hem eğlenme ve gülmeyi hem de yaratıcı düşünmenin özelliklerinin tanınmasını ve günlük hayata uygulanmasını sağlayacaktır. Sakaoğlu ve Alptekin'e göre (2009: 51) özellikle Türkçe derslerinde Nasreddin Hoca fıkraları, düzenlenmiş nitelikli metinler olarak kullanılabilir. Başta kültür ve değer aktarımı olmak üzere konuşma ve yazma becerisinin geliştirilmesi, kelime hazinesinin zenginleştirilmesi, diyalog oluşturma, örnekleme ve kıyaslama gibi anlatımın temeli olan unsurların kazandırılmasında bu ürünleri ders kitaplarında ve dolayısıyla sınıf içinde kullanmak mümkündür.

Eğitimin amacı, önceki kuşaklarının yaptıklarını yineleyen değil, yeni şeyler yapabilme yeteneği olan insanlar yaratmaktır (Sungur, 1992: 41). Arzu edilen bu amacın gerçekleşmesi; etkili, güçlü, yenilenen yapıdaki özgün koşulları meydana getirmekle mümkündür. Okul öğrenmeleri genellikle planlı ve belli bir sıra içinde gerçekleştiğinden ve öğrencilere genellikle belli problemler karşısında nasıl davranmaları gerektiği öğretildiğinden, öğrencilerin yaratıcılık becerileri gelişmemektedir. Öğrencinin yaratıcılık becerisinin gelişebilmesi için, okulda problem çözme becerisi geliştirilmeli, öğrencilerin düşüncelerini serbestçe açıklamalarına izin verilmeli ve beyin fırtınası tekniği kullanılarak, öğrencilere

Mehmet TEMİZKAN

başkaları tarafından eleştirilmeden düşüncelerini söyleme imkanı tanınmalıdır (Akbulut, 2004: 221).

Yaratıcı olabilmek için her şeyden önce bireyin kendine güven duyması, bağımsızca düşünebilmesi, çoğu zaman alışılmış kalıpların ve kuralların dışına çıkabilmesi ve kendisine yeteneklerini sonuna kadar kullanabileceği ortam ve özgürlüğün sağlanmış olması gerekmektedir (Yaşar ve Aral, 2011: 138). Nasreddin Hoca fıkraları yaratıcı olabilmek için gerekli görülen bu özellikleri içermesi bakımından Türkçe derslerinde öğretmenler tarafından mutlaka kullanılması gereken ürünlerdir.

Kaynakça

- Akbulut, G. (2004). "Coğrafya Öğretimi ve Yaratıcı Düşünce". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 215-223.
- Aydoğan, R. (2008). *Okumaya Karşı Olumlu ve Olumsuz Tutuma Sahip 6. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dersinde Kullandıkları Okuduğunu Anlama Stratejileri ve Yaratıcılık Düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Cüceloğlu, D. (2001). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelen, N. (1999). *Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Çellek, T. (2003). "Sanat ve Bilim Eğitiminde Yaratıcılık". *Pivolka*, 8, 4-11.
- Demirci, C. (2001). "Eleştirel Düşünme." *Eğitim ve Bilim*, 254, 3.
- Demirci, C. (2007). "Fen Bilgisi Öğretiminde Yaratıcılığın Erişi ve Tutuma Etkisi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 65-75.
- Dutoğlu, G. ve Tuncel, M. (2008). "Aday Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Duygusal Zeka Düzeyleri Arasındaki İlişki". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 11-32.
- Erdoğan, Y. (2006). "Yaratıcılık Değerlendirme Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 61- 79.
- Gömlüksiz, M. N. ve Kan, A. Ü. (2006). "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme ve Girişimcilik Becerilerini Kazandırmadaki Etkililiğinin Belirlenmesi. (Diyarbakır İli Örneği)". *15. Eğitim Bilimleri Kongresi*. 13-16 Eylül. Muğla.
- Kale, N. (1993) "Üç Düşünsel Yeti: Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme, Problem Çözme". *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 28.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karataş, S. Özcan, S. (2010). "Yaratıcı Düşünme Etkinliklerinin Öğrencilerin Yaratıcı Düşüncelerine ve Proje Geliştirmelerine Etkisi". *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 225-243.
- Kırıoğlu, O. T. (2002). *Sanatta Eğitim, Görmek Öğrenmek Yaratmak*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Kızıltan, N. (2010). "Fıkra Metinlerinin Kız ve Erkek Çocuklar Tarafından Algılanışı". *Dil Dergisi*, 134, 7-31.
- MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi (6. 7. 8. Sınıflar) Öğretim Programı Ve Kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Ömeroğlu, E. (1990). *Anaokuluna Giden Beş-Altı Yaşındaki Çocukların Sözel Yaratıcılıklarının Gelişimine Yaratıcı Drama Eğitiminin Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Öncü, T. (2003). "Torrance Yaratıcı Düşünme Testleri-Şekil Testi Aracılığıyla 12-14 Yaşları Arasındaki Çocukların Yaratıcılık Düzeylerinin Yaş ve Cinsiyete Göre

Mehmet TEMİZKAN

Karşılaştırılması". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43, 221-237.

Özben, Ş. ve Argun, Y. (2002). "Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Üniversite Öğrencilerinin Yaratıcılık Düzeylerinin İncelenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 14, 8-18.

Özdemir, N. (2010). "Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca". *Millî Folklor*, 87, 27-40.

Özden, Y. (2005). *Eğitimde Yeni Değerler: Eğitimde Dönüşüm*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Özkök, A. (2005). "Disiplinler Arası Yaklaşım Dayalı Yaratıcı Problem Çözme Öğretimi Programının Yaratıcı Problem Çözme Becerisine Etkisi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 159-167.

Öztunç, M. (1999). *Yaratıcı Düşünce Üzerinde Ailenin Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, E. (2007). *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcı Yazma Becerilerinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Öztürk, Ş. (2004). "Eğitimde Yaratıcı Düşünme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 77-84.

Özünü, Ü. (1992). *Dil, Gülmece, Değiş. 20. Yıl Yazıları: 20th Anniversary Year Book*. Ankara: Karaca Dil Kursu.

Palamut, İ. (2008). *Hikâye Okumanın İlköğretim Öğrencilerinin Yaratıcılık Düzeylerine ve Akademik Başarılarına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Palandökenler, İ. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Çalışma Kitaplarında Yer Alan Etkinliklerin Yaratıcı Düşünme Becerisi Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Rıza, E. T. (2001). *Yaratıcılığı Geliştirme Teknikleri*. İzmir: Anadolu Matbaası.

Rummel, J. S. (1968). *In Introduction To Research Procedures in Education*. Harper and Row.

Sakaoğlu, S. ve Alptekin, A. B. (2009). *Nasreddin Hoca*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Saraçoğlu, M. Duran, C. ve Taşkın, E. (2010). "Girişimcilikte Yaratıcılığın Üç Boyutu: Birey, Süreç ve Ürün". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-14.

Semerçi, N. (1999). *Kritik Düşünmenin Mikro Öğretim Dersinde Eleştiri Becerisini Geliştirmeye Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Senemoğlu, N. (1999). *İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme El Kitabı: Öğrenme Ürünleri ve Öğretimi*. Burdur.

- Sungur, N. (1992). *Yaratıcı Düşünce*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Sylvan, P. (1997). "Creativity, Innovation and Problem Solving-Some Guideleines with Linked Historical Examples". (<http://www.quantumbooks.com/Creativity.html>). (Erişim Tarihi: 12. 06. 2011).
- TDK. (1996) *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Top, S. (2006). *Girişimcilik Keşif Süreci*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Torrance E. P. (1968). *Education and Creative Potential: Modern School Practices Series*. Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Torrance, E. P. (1965). *Rewarding Creative Behavior: Experiments in Classroom Creative*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Torrance, E. P. (1962). *Guiding Creative Talent*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Uysal, M. E. (2009). *İlköğretim Türkçe Dersinde İşbirlikli Öğrenmenin Erişi, Eleştirel Düşünce ve Yaratıcılık Becerilerine Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Üstündağ, T. (2003). *Yaratıcılığa Yolculuk*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yaşar, M. C. ve Aral, N. (2011). "Altı Yaş Çocuklarının Yaratıcı Düşünme Becerilerine Sosyo-Ekonomik Düzey ve Anne Baba Öğrenim Düzeyinin Etkisinin İncelenmesi". *Kuramsal Egitimbilim*, 1, 137-145.
- Yavuzer, H. (1992). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yenilmez, K. ve Yolcu, B. (2007). "Öğretmen Davranışlarının Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısı". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 95-105.
- Yiğit, Ö. ve Erdoğan, T. (2008). "Sosyal Bilgiler Dersinde Uygulanan Öyküleştirme Yönteminin İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Yaratıcı Düşünme Düzeylerine Etkisi". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 399-416.